

Somoska története és helynevei

„Áldott légy; szülőföldem, minden időben!”
(Demse Márton; 2007: 91)

Somoska (Somoșca, Somușca) az egykori Etelközben, a mai Moldvában, Bákótól délre, a Szeret jobb oldalán Klézse község faluja a Zaharia nevű dombon, Klézse patak jobb oldalán magasodó helyen fekszik. Neve a somos → 'sombokorral benőtt hely' kicsinyítő képzős változata (Kiss 1987: 225). A falu hivatalos, románosan írt nevét Somoșca-ról, ami a magyar Somoska – 'somot termő hely' – románosan ejtett formája, az 1960-as években Somușca-ra változtatták, aminek nincs semmi értelme, se magyarul, se románul. A 19. század közepéről részletesebb leírást ismerünk róla Jerney János tollából. A településről szóló szócikke azt sejteti, hogy a lakossága Klézséről származik, mert

„a' klézsei pap- és szentegyházhoz tartozván: innen délre [...] fekszik Somoska a' magyar klézsei birtoknak igen jeles újabb telepje...” „Ezen falu – folytatja – inkább gyümölcsöst mint falut képez, minthogy az itt rendkívül nagyra növő gyümölcsfáktól a házak alig ismerhetők, míg az ember hozzájuk nem közelít.” „Nincs sem egyháza, sem kántora, a lelkiekben Klézséből láttatik el, mitől egy óra negyednyire távolítja a' két falu közt fekvő jó magas hegy, mellynek a' falut egészen bekerítő oldalai igen jó bort termő szőlővel díszlenek.” (Jerney 2011: 113.)

Lakossága a madéfalvi veszedelmet követően menekülhetett Moldvába. Valószínűleg nem közvetlenül telepedett mai lakóhelyére, hanem közbeeső állomások után érkezett a Szeret-menti Mezőség nyugati szélére, ahol erre az elsőrendű szőlő- és gyümölcsstermő helyre találtak. A 18. század végén a román fülnek idegenül hangzó nevet „Zamosca”-ként jegyezték be a katolikus plébániák statisztikájába (Gabor 1996: 252), de a Misszió 1850. évi sematizmusába már helyesen, Somoska formában írták, alighanem Petrás Incze jóvoltából, hiszen a falu akkor a klézsei plébánia főkegyháza volt (Domokos 1987: 105).

Somoska környékét megismerhetjük, ha a korábban minden év augusztusában sorra kerülő Somoskai Faluhét programjába illesztett, a település környékét bejáró kirándulás keretében fölkeressük a táj látnivalóit. Az egyik ilyen alkalomról egy vendégként Budapestről érkezett zenész a következőképpen számolt be:

„A Somoskát körülölelő dombokról szép kilátás nyílik a Szeret völgyére. A falu feletti sziklás ormon, az Esztenkán három kereszt vigyázza az alatta elterülő apró falvakat, tövüknél mindig friss vadvirág. A domboldalakra rendezett kukoricások, gyümölcsösök kapaszkodnak. A völgyben juhnyáját őrző

pásztor magyarul hívja a kutyáját, Budapesttől ezer kilométerre a kétezeres évek elején...! Az egyik útbaeső esztenán ebéd vár bennünket: sajt, túró, friss zöldség, puha kenyér... a megsétáltatott táborlakók egy morzsát sem hagynak a finom eleségből. Az út következő állomása az egyik domb északi lejtőjének teteje, ahol újabb kereszt fogad bennünket. A bükkös szürke fatörzsei gótikus katedrálissá varázsolják a domboldalt, oltárrá az egyszerű feszületet, Németkeresztnek hívják a helyiek, mert a második világégés idején ezen a helyen gyilkoltak meg nyolc német katonát. A kereszt a határt is jelenti a somoskai és rekecsini földek között, s idővel a búcsújárók fontos állomásává vált: aki arra jár, zöld ágacska-t tesz a keresztfa tövébe. Innen az út a völgyhajtásban megbúvó Hidegforráshoz vezet, ami kis patakot táplál. A forrást minden oldalról magas partfalak és sűrű erdő veszi körül. Itt már zenészek és készülő bográcsos vacsora várt ránk. Késő este lett, mire elfogyott a vacsora és a táncos kedv is alább hagyott.”²⁶

Somoska lakói már megtelepedéskor a maguk nyelvén nevezték el a helyet, mert az 1792. évi osztrák katonai térképen Unguri ot Lunka mare Somoska névvel szerepel. Akkor 54 házzal, 37 családfővel, 17 (katonai) szolgálatra alkalmas személyvel, valamint 4 lóval és 80 ökörrrel tartották nyilván a települést (Domokos 1987: 105), s ha az akkoriban átlagosnak tekinthető családmérettel számolunk, hozzávetőlegesen 200 fölötti lélekszámra tehetjük a népességét. Egy évszázad múltán lakóinak száma megnégyszereződött, s 1890-ben elérte a 885 főt. Az ezt követő fél évszázad során gyakorlatilag változatlan a népességszám, legalábbis 1930-ra csak 907-re nőtt. De aztán – elsősorban a csecsemőhalandóság jelentős mértékű visszaszorulása eredményeként – két szűk emberöltőnyi idő alatt csaknem megkétszereződött s 1992-re 1666 fő lett Somoska lakosainak száma. Ezzel el is érte a közelmúlt demográfiai csúcspontját, mert 2009-re már ismét csökkenni kezdett a falu népessége, s 2009-ben csak 1617 főt tudtak számba venni. A lakosság néhány kivételtől eltekintve kizárólag római katolikus vallású, tehát érdemben magyar nemzetiségű, de a moldvai csángómagyarok körében ennek az etnonimnak a moldvai katolikus közösségek bizonytalan identitása miatt meglehetősen körülményes az értelmezése. Tekintettel arra, hogy éppen Somoska esetében ismeretes olyan etnoscziológiai felmérés, ami ezt a kérdést kívánta megközelíteni, érdemes fölidézni, hiszen megláthatjuk benne szinte minden moldvai csángómagyar település ellentmondásos helyzetét.

Hegyeli Attila, a moldvai magyar nyelvű oktatás akkori felelőse, az 1990-es években hatodmagával igen alapos, gyakorlatilag a népesség több mint egynegyedére (28%) terjedő felmérést végzett, amelynek során a somoskaiak nemzetiségi identitásáról is fontos, továbbgondolásra érdekes adatokat nyertek. (Hegyeli 1999) A fiatal kutatók összesen 474 személyt (232 férfi, 242 nő) kérdeztek meg és megállapították, hogy a válaszok igencsak bizonytalanok, ami labilis identitásukra vall,

26 Bolya Mátyás beszámolója.

vagy talán inkább a homályosan tudatosuló kettős identitásról árulkodik. Azt írják, hogy

„Függhet a válaszuk a kérdező személyétől. A népszámlálási biztos, vagy a köztudottan magyarellenes pap előtt minden bizonnyal másképpen nyilvánulnak meg, mint egy magyar folklorista előtt. [...] Ilyen értelemben tehát a csángó falvakban zajló népszámlálások adatai nem tekinthetők egyértelműen meghamisítottaknak, hiszen a csángók a kérdezőbiztosnak ugyanolyan következetesen vallották magukat románnak, mint ahogy előttünk magyaroknak, vagy csángóknak.” (Hegyeli 1999: 86.)

Természetesen ez a megfigyelés nem csak a somoskaiakra, hanem az el nem románosodott csángó közösségekre általában is vonatkozik. Somoskánál maradvá utalhatunk arra a kirívó ellentmondásra, amit a viszonylag tisztességes 1930-as népszámláláskor produkált a statisztika, amikor azt „hozták ki”, hogy Somoska 907 fő összes és 898 római katolikus lakosából egyetlen egy sem „vallotta” magát sem magyar nemzetiségűnek, sem magyar anyanyelvűnek. (Domokos 1987: 172.) Mindezek ismeretében kell értékelnünk, hogy az 1990-es években végzett felmérésükben Hegyeli Attilának azt találták, hogy a megkérdezett somoskaiak az anyanyelvüket firtató kérdésre a következőképpen válaszoltak: 35,9% 'csángó', 27,8% román, 22,8% magyar, 3,2% csángó-magyar, 0,8% csángó-román, 9,7% nem tudott válaszolni. Tehát 61,9%-uk – az adott szituációban – „nem roman”-ként határozta meg anyanyelvét. (Hegyeli 1999: 86.)

Az identitásnak ezt a labilitását az is okozza, hogy – mint forrásunk írja – „több adatközlőnk szövegéből kiderül, ezek a kategóriák [mint román, csángó, magyar, csángó-magyar, csángó-román] számukra nem jelentenek az identitásukban olyan szilárd pontot, mint a tömbmagyarság esetében. Így a kérdező kedvéért, a kommunikáció fenntartásáért válaszolnak valamit, de válaszuk az említett hatások alatt könnyen változhat, ha a kérdés körülményei változnak.” Az, hogy nemzetségüket többen 'katolikus'-nak határozzák meg, nem logikai zavarra, hanem olyan identitás megnyilvánulására vall, mely eltér az általában megszokottól. „Adatközlőink gyakran szinonimaként használják a katolikus és a csángó megnevezéseket. Ez utóbbi sokkal népszerűbb a magyar etnikai csoportnál. Azt akarja ezzel érzékeltetni, hogy nem vállal közösséget a románokkal, de csak nagyon ritkán mondják ki, hogy magyarok, tehát elhatárolják magukat ettől a kategóriától is, a 'csángó' etnonim mögé bújva.” (Hegyeli 1999: 87.)

Az anyanyelv kérdése is bizonytalan. Ugyanis a szó magyar alakját csak kevesen ismerik, románul viszont (birtokos szerkezetben) igen: 'az anya nyelve': 'limba maternă'. Első nekifutásból sokan csángónak mondták az anyanyelvüket, de aztán kiderült, hogy őket az anyjuk újabban románul tanítja beszélni, s csak később tanulják meg a helyi magyar tájnyelvet. Tehát az anyjuk nyelve csángó, ezt használja legtöbbit és nem ritka, hogy a románt egyáltalán nem beszéli, vagy csak gyengén. Kb. 10 éve terjedt el divatszerűen a moldvai csángó falvakban, hogy az anya a cse-

csemőhöz nem szól magyarul, csak románul, hogy a gyermeknek – ezzel legalább is – az iskolában ne legyen gondja. A gyermek aztán az utcán megtanulja a „csángós” tájnyelvet is – úgy ahogy. Ezért a gyermekek jóval hamarabb értik, mint beszél a moldvai magyar tájnyelvet, hiszen a családban és a nagyobb gyermekek egymás között általában magyarul beszélnek. De megfigyelhető az is, hogy a különböző nyelveknek nincsen olyan érzelmi töltetük, hogy döntően befolyásolják az etnikai identitástudatot. Hiszen Somoskán minden intézmény hivatalos nyelve román, ezért joggal érzik úgy, hogy az érvényesülésnek egyik lehetséges formája, ha takarják vallási, nyelvi, nemzeti hovatartozásukat. Ez a környező románság – főleg a hivatalosság – intoleranciája miatt ajánlatossá is vált, sőt egyre inkább az érvényesülés elengedhetetlen feltételének érzik. Annál is inkább, állapítja meg felméréseik alapján Hegyeli Attila, mert

„Somoskán és a környező falvakban az iskoláztatás határfoka katasztrofális. Szinte azt mondhatjuk, hogy a Bákóból ingázó pedagógusok – akik nem beszélnek a somoskaiak többségének anyanyelvét – talán szándékosan nem veszik komolyan munkájukat, rontva ezáltal az itt felnövő, iskolába járó fiatalok továbbtanulási [és érvényesülési] esélyeit.” (Hegyeli 1999: 90.)

Érzékelnünk kell tehát a csángómagyarok identitásának sajátosságát. Nem kérhetjük rajtuk számon azt a fajta magyarságtudatot, amit a Kárpát-medencén belüli magyarokban érlelt meg az a történelmi folyamat, ami századokon át, napjainkig tart. Meg kell értenünk identitásuk labilitását, vagy helyesebben fogalmazva azt a kettős identitást, amit korántsem irigylésre méltó sorsuk alakított ki bennük meglehetősen képlékeny és konvertibilis formában.

Egyértelműbb a helyzet a vallási megoszlás tekintetében, annál is inkább, mert etéren nem is beszélhetünk „megoszlásról”, hiszen Somoska lakosságának a különböző időpontokban történő számbavételek alkalmával 99 és 100% között alakult a római katolikus vallásúak aránya és ez ma sincs másként. A település kezdetben Forrófalva, de a 19. század végén már Klézse filiája volt, első templomát 1902-ben építette a Szentháromság tiszteletére Kárpáti Grácián – alias Săsăreanu –, aki az elmúlt századforduló idején volt a klézsei egyházközségben Petrás Incze János utódja. 1898-ban a klézsei statisztikában már megemlítik, hogy Somoskán templomra lenne szükség, 1899-ben a hívek ecélből 5300 lejt betettek a takarédba. Egy ideig aztán még a közeli Klézse templomába jártak, de az 1900-as statisztika feljegyzi, hogy a templomot befedték, 1901-ben pedig bejegyzik: „Ecclesia Somosca jam parata” – vagyis elkészült, és a Szentháromság tiszteletére szentelték. Egy földrengés miatt azonban 1940. november 10-én leomlott a tornya, amit aztán újjáépítettek, de az eredetinel alacsonyabbra. 1944-ben újabb tragédia érte a települést: leégett tizenégy ház, valamint az iskola, de a templomot nem érte vész.

A somoskai római katolikus gyülekezet 1968-ban vált önálló plébániává. Itt szolgált a mártír sorsú Györgyina János páter 1964-től 1980-ig. Élete során mérhetetlenül sok szenvedés jutott osztályrészéül, de sohasem fordult hívei ellen, ahogy a

hatalom kívánta volna. A közeli Nagypatakon született 1915. március 25-én, 1929-ben lett novicius Halasfalván (Hălăucești), a minorita ferences rend moldvai tartományának szemináriumában. Miután ünnepélyes szerzetesi fogadalmat tett, 1941. május 11-én Lujzikalagorban pappá szentelték. 1947-től 1959-ig Lészpeden volt plébános, ahol híveinek anyanyelvükön is prédikált, ezért 1959. január 9-én elhurcolták és a Jászvásári Katonai Ügyészség ki tudja milyen koholt váddal 9 évi börtönre, 5 évi kényszermunkára ítélte. Innen 1964. július 27-én szabadult egy általános amnesztia alkalmából és Somoskára került plébánosnak. Itt – kellő óvatossággal – többször találkoztam vele, s magyar nyelvű egyházi sajtótermékekkel és könyvekkel szereztem örömet a nagy elszigeteltségben élő plébánosnak, aki minden tiltás ellenére magyarul is beszélt híveivel. Jáki Teodóz Atya is megemlékezik róla könyvében:

„1979-ben találkozhattunk vele először Somoskán, kértük tőle dr. K. I. orvossal és katolikus pappal, hogy misézhesünk a templomában. Örömmel engedte meg, de szomorúan tette hozzá, hogy latinul mondjuk a szentmisét. – Hígyék el – mondta –, súlyos következményei lennének kegyedék számára is, ha följelentenének bennünket, hogy magyarul miséztek a templomomban.” (Jáki 2002: 89–96.)

1991-ben a régi helyén új, hatalmas méretű templom építéséhez fogtak, amit csak 2006-ban tudtak befejezni és Szent Lukács tiszteletére szentelték.

Somoska lakosságának megélhetésében igen nagy szerepe volt a gyümölcsöknek, különösen a szőlőnek. Mutatkozik ez a település helynévanyagában is, legalább két tucat helyhez kötődik részben vagy teljesen a szőlő. Ezek a helyek elsősorban a korábbi erdők kiirtásával váltak előbb kaszálóvá, majd szántóvá, végül szőlőterületté, hogy aztán a kollektívizálás után jórészt kipuštítsák ezt az intenzív művelést és nemzedékről nemzedékre szálló hagyományos tudást igénylő művelési ágat. A somoskai helyek közül különösen a Bércen, a Bodzáson, a Csigahegyen vagy Csigáson, a Hamzicznál, a Keresztpataknál, a Mál-ódalában, a Pap bécseinél (itt volt az egyház szőleje), a Patyul-ódalában, a Ruszuj hegyen és az Újfogáson volt sok szőlő. Azt hogy *volt* nagyon is hangsúlyoznunk kell, mert a kollektív idején részben, vagy egészben kiszántották a szőlőket. 1990 után a tömeges külföldi munkavállalás miatt a falu megcsappant munkaerőjű közössége nemhogy újratelepítette volna a számottevő kézi munkaerőt igénylő szőlősöket, de még azoknak az oltott szőlőknek is nagyrészt kivágták, amiket a kollektív hozott volt be, mert sok munkát igényeltek. Pedig valamikor – ahogy mondják – a szőlőből élt a falu. Ami nem túlzás, mert a nyár közepétől, a fagyok beálltáig a puliszka mellett, különösen a szegény sorsú, sokgyermekes családok számára a szőlő volt a legfontosabb táplálék, s az abból készült bor volt a legfontosabb bevételi forrás. Az itt született Demse Márton mozdonyvezető-költő, akit anyanyelvén való tanítóságtól eltiltott, s vasutasságra kényszerített a kommunista román állam, *Somoskai tél* című könyvében megrázó képekben idézi fel földjeitől megfosztott családjuk mélyszegénységét, ami azonban nem volt kirívó eset abban az időben.

„Ebben a faluban – írja – az egyik végétől a másikig, nemigen volt folt nélküli ruhás ember. Ennivaló az mindig kevés volt, viszont bort adott az Isten bőven, de kinek kellett, mikor mindenkinek volt. Két lejért lehetett igazi bort kapni, nem egy litert, hanem egy egész vederrel. A legfinomabb bor sem ért többet öt lejnél.”

Szomorú írásaiban a verébleves és az eperfarügy szerepel az író gyerekkori ételei sorában. (Demse 2007.)

1948-ban több mint száz moldvai iskolában bevezették az magyar nyelvű oktatás valamilyen formáját, volt ahol minden tantárgyat magyarul oktattak, máshol csak a magyar órákon használhatták az anyanyelvüket. Somoskán, ahol a régi, egészségtelen iskolaépület még 1943 tavaszán leégett, újat készültek építeni, de csak 1949 augusztusában kezdtek hozzá a kormány 1,4 millió lej hozzájárulásával. A tervek szerint helyet kapott volna az épületben a román és a magyar iskola is – Kovács György szerint – „a két nép testvéri összetartozásának jeleként” (Kovács Gy. 1950: 10–12). Egy tanügyi beszámoló szerint 1951/52-ben még 3 tanerővel működött az iskola magyar részlege és 136 tanuló látogatta a tanórákat (Vincze szerk. 2004: 343), de a magyar nyelvű oktatást hamarosan Somoskán is beszüntették, immár valószínűleg „a két nép testvéri össze nem tartozásának jeleként”. Ötven esztendő múltán ismét tanulhattak magyarul is a somoskai gyermekek, már aki akart. 2003/2004-ban 4 tanár oktatta a somoskai gyermeket szüleik anyanyelvére, részben iskolai keretek között, részben tanórákon kívül, délutáni szabadfoglalkozásokon: Pávai Réka, Istók Angéla, Borsos Gyöngyi, Benke Paulina. A magyar nyelv fakultatív oktatása napjainkban is folyik Somoskán Benke Paulina és Istók Angéla jóvoltából. 2000 után néhány esztendeig minden augusztusban megszervezték a faluban a Tatros Tábor nevű hagyományörző összejövetelt (Gazda L. 2011: 49), de aztán felhagytak vele, szervezői közül többen Magyarországra települtek, vagy Nyugaton dolgoznak.

Az 1970-es években tanítványaival pionírexpedíciónak mondott felderítő utakon Moldvát járó Gazda László szerint Somoska „egyike azoknak a településeknek, amelyek leginkább őrzik kultúrájuk magyaros jellegét, így ez a falu a magyar néprajz gyűjtői számára valóságos kincsebánya” (Gazda L. 2011: 45). Ennél szebbeket nem is lehet mondani egy moldvai csángómagyar településről, de ha utánanéznünk, igazából csak a mondat első része meggyőző, mert Somoska népéletének „kincsebányájából” meglehetősen keveset gyűjtöttek és közöltek napjainkig. Talán a nagyobb és hasonlóságában is markánsabb hagyományos anyaggal rendelkező, az országról is jobban megközelíthető Klézse község közelsége vetett rá árnyékot, talán más oka van, hogy még a folkloristák sem aknázták ki népdalkincseit olyan mértékben, mint sok más települését. Lehet azért sem, mert innen a második világháború idején nem települtek Magyarországra később a Népművészet Mestereivé váló kitűnő nótafák, mint Klézseről, Lészpedről, Pusztinából, Diószénből, Magyarfaluból, vagy akár Klézse másik szomszédjáról, a ma Valea Mic-nek nevezett Polkoptakról. Domokos Pál Péter és Rejczky Benjámin közösen közölt háromkötetes

Csángó népzenejében Somoska mindössze három dallal szerepel, akárcsak Faragó József és Jagamas János Moldvai csángó népdalok és népballadák című gyűjteményében; de még Kallós Zoltán Balladák könyvébe is csak egyetlen énekes – Benke György Gödöri – négy éneke került be. Aránylag még Seres András és Szabó Csaba vaskos *Csángómagyar daloskönyvének* 390 tételéből származik Somoskáról a legtöbb, szám szerint 21, főleg vallásos ének, mégpedig három énekes révén, akiket nem is annyira nótaféként, hanem inkább mint deákat – kántort – tarthatunk számon. Jeles esemény volt a falu életében, amikor 1988-ban egy Demse Pál nevezetű ifjú elvégezte Gyulafehérváron a teológiát és nagy érdeklődés közepette megtartotta a primiciáját. (Kotis 1994.)

Arról, hogy Somoska tárgyi és szellemi néprajzában milyen feltáratlan „kincesek” találhatóak, sejtésünk lehet egy *vartyogónak* nevezett hiedelemleányról, amit a magyar nyelvterületről ezzel a névvel máshonnan nem ismerünk, etimológiai szótárainkban csak mint hangutánzó igével, ’vartyog’ találkozhatunk, de azzal bőséggel: Szinnyi Magyar tájszótára szinte az egész magyar nyelvterületről közöl adatot (Szinnyi 2003: 2495. hasáb). Moldvából azonban – egyelőre – csak egyetlen publikált előfordulását ismerem, Kovácsné István Anikó tanulmányát, de sem Bosnyák Sándor *Moldvai magyarok hitvilágában*, sem Péntek János *Moldvai magyar tájszótárában*, sem a magam gyűjtéseiben nem találkoztam ezzel a titokzatos jelenséggel, bár kétségtelen rokonságban lehet a Gyimesben, főleg annak az egykori országhatártól keletre eső térségeiben ismeretes rekegő-vel, ami a néphit szerint keresztleletlenül elhalt kőszáló lelkekből keletkezett hiedelemleány, s ijesztő kiáltásai-val más lelkekre vadászik. (Daczó 1981, Takács 2004: 799–909.) Ezzel szemben a Somoskáról ismert vartyogó nem aktív és nem is ártó, inkább áldozatokból támadt, panaszkodó valami, nem is biztos, hogy „lény”, inkább jelenség, amire a kézdivásárhelyi Kovácsné István Anikó „talált” 2000 októberében, somoskai inghímezések vizsgálata közben (Kovácsné István 2004). Akkor még élt a 87 esztendő Máris Borbála, aki az „esemény egykori szemtanújaként elmondta a szájhagyományban már akkor is erősen halványuló emlékként élő, körülbelül öt évtizedes múltra visszatekintő hiedelemtörténetet. Ennek lényege, hogy a 20. század derekán egy fiatal lánynak bitangja, vagyis házasságon kívüli kapcsolatból származó gyermeke született, s a közösség ítéletétől tartó apa egy asszonyt fogadott fel, hogy a szegény elkerülése érdekében a csecsemőt takarítsa el, az pedig egy kútba dobta. „Az esemény azonban csak addig maradt titokban, amíg Máris Borbála vízmerítés közben föl nem fedezte a vízben a halott csecsemőt.” A nyomozás aztán hamar kiderítette, hogy a beidézett lányok közül kinek folyik a tej a melléből, tehát ki volt az anyja. A falu emlékezete úgy tudta, hogy „a leány felnevelte volna a gyermeket, de az apja elvette, hogy ne lássa senki, hogy maradjon lánynak”. De a kútba ölt csecsemőtől „esténként – éveken keresztül – a kút környékén vartyogást lehetett hallani, amit a megölt gyermek hangjának tulajdonítanak”. Az egyik somoskai visszaemlékező szerint: „A lányaim mondják vala, hogy mikor járkaesáltak guzsalyasba, s vasárnap késő esténként jöttek, a gyermekvartyogást örökké hallották.” Más úgy mondta: „Angyal volt, én biztos vagyok benne, hogy hallottam, úgy sírt a gyermek, mint egy

macska”. Más változat szerint „A gyermek meglett, de virágyermek volt. Bédobták a kútba, aztán kivették a kútból, Pruteánu Andrásné ingecskét varrt nekie, szépen felkészítették, keresztelelten volt, s eltemették. Köttek egy veres cérnát a nyakára, hogy keresztelelten volt, szépségnek, hogy egy angyal.”

Kovácsné István Anikó is megállapítja, hogy a somoskai vartyogó számos rokonságvonást mutat a gyimesi rekegővel, elsősorban atekintetben, hogy erőszakos halált szenvedett, keresztelelten gyermek volt. Egyelőre nincsen több adatunk arra vonatkozóan, hogy a környékbeli magyar – esetleg román – közösségekben ismert-e a vartyogó jelensége, s ha igen milyen formában és összefüggésben, hogy össze lehetne vetni a rekegővel és a hozzá hasonló hiedelemlellyekkel. További kutatások tisztázhatnák azt is, hogy ez a jelenleg egyedülálló eset mennyire tekinthető elterjedtnek a moldvai magyar nyelvterületen. Talán éppen ez a felvetés, István Anikó felvetésének „közhírré tétele” nyomán indulva talál majd valaki használható párhuzamokat. Nagyon is feltáratlan tehát a somoskai népélet kincseshányaja, még mindig van, még mindig volna mit felhozni belőle a napvilágra.

Lennének, lettek, lehettek is volna Somoskának olyan jeles szülőttei, akik illetékesebbekként művelhetnék ezt a „bányát”. Hogy csak néhányuk nevét említsem, itt van – vagyis ott van, hiszen a balsorsa elől már több mint 30 esztendeje Budapestre menekült – a Somoskán 1943-ban született *Demse Márton* költő, aki sokat megőrzött írásaival a falu és népe életéből. Falustársai büszkén emlegethetik a nevét, olvashatják könyveit, hiszen a Magyar Írók Szövetségének és a Magyar Újságírók Romániai Egyesületének tagjaként, s a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület alapító tagjaként sohasem tagadta meg, vagy akár csak feledkezett meg szülőfalujáról. Név szerint ismerünk továbbá – Csoma Gergely jóvoltából – több kiváló somoskai deákot, akiknek nagy részük volt abban, hogy a falu közösségének jelentős része ma is magyarul beszél, s ha máshol nem, hát otthonaiban anyanyelvén imádkozik, s a moldvai csángómagyarok gazdag vallásos népénekeit, ha román ortográfiával is, de megőrizték kézírásos füzeteikben (Csoma 2004). Méltók arra, hogy nevüket megőrizzük, mint *Ambarus Szilveszter*, aki többeket megtanított magyar szentes énekekre, s közülük az egyik, az 1953-ban született Bálint Mária, füzetbe is írta valamennyit ahogy tudta, román betűkkel. „Mind így írtuk – mesélte Csoma Gergelynek –, hogy értük. Oláhos literekkel, a magyar szavakat, hogy meg bírjuk csitítani. Engem tátám segített, ő énekelte, s én írtam. Nagyon szerettem, de nálunk elhagyták.” (Csoma 2004: 52.) *Benke Gergely* 27 esztendeig volt deák Somoskán, s 1972-ben kezdte lejegyezni a magyar imákat, búcsúztatókat (Csoma 2004: 62). *Benke András* az 1980-as években kántorkodott s énekelt kézzel írt füzetéből (Csoma 2004: 64). *Bálint János* nyugdíjazásáig kétkezi munkásként dolgozott, s egy füzetbe rontás- és betegséghárító mágikus verseket írt össze ugyancsak román betűkkel, magyarul (Csoma 2004: 82). Meg kell emlékeznünk még *Benke Pál* „somoskai hagyományörző”-ről, akinek két testvére Budapesten „táncházzenész”, felesége, *Benke Paula* pedig a fakultatív magyar oktatásban szülőfalujában és a szomszédos magyar településeken dolgozik. Ugyancsak Somoska szülőtte *dr. Kotis Mihály*, aki Budapesten tanult az Orvostudományi Egyetemen, jelenleg a Zirci Erzsébet Kórház

adjunktusa, édesanyja, *Róka Máris* pedig odahaza énekel a halott melletti virrasztások alkalmával magyar szentes énekeket. Még festőművésze is van Somoskának Beke György személyében, akinek egyik nagyobb képe a Szeret-Klézse Alapítvány székházában látható és azt a jelenetet ábrázolja, amikor Durcovici Anton jászvásári római katolikus püspököt 1949 júniusában a Szekuritáte emberei egy autóba tuszolkolva elhurcolják. Bizonyára szívesen rajzolna vagy festene Somoska hagyományos népeletéről is jellemző jeleneteket, talán csak biztatni kellene rá.

A 2000-es esztendő elején ígéretesnek indult Somoskai Faluhetek, amik oly sok örömet szereztek augusztusonként a falu lakosságának, főleg a fiatalságnak, sajnos idővel megszűntek. A legtevékenyebb szervezők máshol, főleg nyugatabbra találtak maguknak munkát, s mint minden, néhány személytől függő programsorozat, idővel ez is elhalt – vagy átalakult. Jelenleg a kulturális hét helyett egy-egy Ima napra kerül sor nyaranta Somoskán, amikor a magyar nyelvű népmesékre, népdalokra alapozott vetélkedő fesztiválok mintájára anyanyelvükön imádkoznak, vallásos népeleket tanulnak és énekelnek a somoskaiak és vendégeik. A hírek szerint ezekre az évente sajnos csak egy-egy alkalommal sorra kerülő tartalmas összejövetelekre a szomszéd falvakból is eljönnek a katolikus vallású, csángómagyar hívek, sőt a helybéli plébános is megtisztelti jelenlétével hívei vallásos összejöveteleit.

A művelődés tüze tehát, ha nem is egyöntetű lobogással, de folyamatosan lángol, világít és melegít Somoskán, egyszer lejjebb csavarva, máskor fel-fellobbanva.

Somoska helynevei

Belterületi helynevek

ASÓFALU. Falurész. *Asófaluban, Asófaluba.*

BÜRGÉK. Falurész. *A Klézse felé vezető úton, a Bürgéknél az ulicán*²⁷. *Ahol mennek ki a templomnál, ott ült egy ember, Bürge Márton, s arról nevezik. Három négy ház az az ulica.* Demse Márton megírja, hogy Bürge Mihály családi nevét a román hivatal Burgheara torzította (Demse 2007: 161), de lám, a helynév megőrizte az eredeti nevet. *Bürgéknél, Bürgékhez.*

CIGENYE. Falurész Vastagmártontól felfelé, ott inkább cigányok laknak. *Cigényében, Cigényébe.*

CSENTRU.²⁸ A falu központja, a templom környéke. A faluban nem volt kultúrház, „*vasárnaponként itt szervezték a órákat. Hívtak egy cigányzenekart és népi táncokat táncoltak. Ahhoz viszonyítva, ami most van, akkor lehetett érezni, hogy a falusiak élnek és örülnek.*” (Kotis 1994.) *Csentruban, Csentrubá.*

GÖDÖR. Falurész, a Koperatívánál kell oda letérni. *Gödörbe, Gödörbe.*

²⁷ ulica: utca (uliță u. a., rom.)

²⁸ centru u. a., rom.

HEGY. Falurész. Sáros hely, mint mondják, a falu legelmaradottabb része. *Hegyen, Hegyre.*

HODOROGKNÁL. Falubeli utca, az ott lakók után nevezve. *Hodorogoknál, Hodorogokhoz.*

KOPERATIVA.²⁹ A bolt. *Koperatívánál, Koperatívához.*

MÉSZERÉ. Szakiskola. (scolă de mesere, rom.) *Mészérénél, Mészéréhez.*

MÓNÁROKNÁL. Molnároknál. Falubeli utca az ott lakók szerint nevezve. *Mónároknál, Mónárokhoz.*

RÉGISKOLA. Régi iskola. *Csak a hely van meg, az épület le van szórva.*³⁰ *Régiskolánál, Régiskolához.*

SZABÓÉK. Falubeli utca, az ottlakókról nevezve. *Szabóéknál, Szabóékhoz.*

SZÉRÚDOMB. Kovács György említi számos pontatlanságot tartalmazó, politikai természetű riportkönyvében: „Somoska határában, délre a falu szélén van egy nagy, meredek domb. Szérú-dombnak nevezik a falubeliek. Emberemlékezet óta az egész falu ide hordta csépelni minden nyáron a szalmás terményeit, s közösen csépellték el.” (Kovács Gy. 1950: 40.) Tekintettel arra, hogy a moldvai magyar települések közül csak az úgynevezett „északi és déli csángók, tehát a „mezősegi típusú, archaikus csoportra” (Szabófalva, Ploszkucén, Bogdánfalva) jellemző a szérú, szérü, szierü kifejezés használata (Péntek szerk. 2017: 357), az olyan székely típusúakban, mint Somoska, román jövevényszóval (arie) árijának, árjának nevezik, ezt az adatot a Kovács György-féle pontatlanságok közé kell sorolnunk.

UNGURI OT LUNKA MARE SOMOSKA. Ezzel a névvel jelzi az osztrák hadsereg 1787-1791-es moldvai katonai térképe a települést, 54 gazdasággal.

ÚJFALU. Falurész, újonnan épült házakkal. Klézséről jövet Somoska Csíkfalu felé eső része, az Újiskolától délre eső mezőben jött létre. *Újfaluban, Újfaluba.*

ÚJ FALU. Új falurész. Keresztpataknak az a része, amit 1990 óta kezdtek beépíteni, s hamarosan össze fogja kötni Klézsét Somoskával. Kétfelől épül, de Klézse felől gyorsabban. *Új falunál, Új faluhoz.*

ÚJISKOLA. Az 1970-es évek második felében épült a falu Patyul felé eső részén, valakinek az udvarára, ahol a régi házat elbontották. *Újiskolánál, Újiskolához.*

ÚJSOMOSKA. Lásd *Újfaluba.*

ÚJ TEMPLOM. A régi helyén épül az 1990-es évektől. Szent Lukács nevére szentelték. *Újtemplomnál, Újtemplomhoz.* (Lásd még *Csentru.*)

VASTAGMÁRTON. Helymeghatározó a falurészben. Vastag Márton háza. *Vastagmártontól felfelé van a Cigenye. Vastagmártonnál, Vastagmártonhoz.*

ZAHARIA. Annak a dombnak a neve, amire a falu épült a Klézse patak jobb oldalán. Erről csak Gabor Josif könyvéből értesültem, Somoskán senki sem említette. (Gabor 1996.)

²⁹ cooperativa: szövetkezet (rom.)

³⁰ elbontották

Külterületi helynevek

AZERE. Lejtős domb, Külsőrekecsin felé. Lehetséges, hogy a román 'azimut' = tetőponti szög (távközlési szakszó) értelmetlenesítése.

BÁNKUJ HEJE. Bánkuj helye. Szántó. *Bánkuj hejin, Bánkuj hejihez.*

BERSZÁNOK. Pokolpatak, Somoska és Klézsé között. „*Jó, tapasztani való föld vót ott. Szőlőt is tartottak azon a hëjen. A temetőtől a Szeret felé tartott. Sikáló földet hoztunk onnat*”, vagyis tapasztani való agyagot. (Demse 2007: 9.) *Berszánoknál, Berszámokhoz.*

BIKKBELI KÚT. Bükkbeli kút. Egy forrás és a környéke a Cigányhegy Somoska felé eső részén. „Egy bikkfa belé vót téve abba a forrásba, s a likain folyt ki a víz.” Petrás is említi. (Petrás Incze 1874: 93) Mondják még Hidegkútnak is. *Bikkbeli kútnál, Bikkbeli kúthoz.*

BIKKES. Bükkös. Klézsevel határos, valaha bükkerdő lehetett, de már a 19. században nagy része szántó és szőlő volt. Az egykori erdő maradványát az eső *verekedés* után vágták le, 1921-ben kibérelte a bojértől egy vállalkozó. „*Bikkésnek híjják eszt a heljet, azét, mer ott vót egy nagyerdő ritta riégen, sokideje, mikor még apáink és kicsikék vótak, s bikkés erdők vótak. Akkor lëvãkták a zërdőt, aszt csãntak szãntókat, s úgy maratt a neve Bikkés.*” Bekénél Bükkösként szerepel (Beke 1988: 79). *Bikkésen, Bikkésre.*

BIKKESERDŐ. Bükkös erdő. A Klézsevel határos részen lévő egykori erdő. *Bikkés-erdőnél, Bikkés-erdőhöz.*

BODZÁS. Somoskától Csíkfalu felé eső határrészen lévő szántóföld. A kollektív előtt szőlő és gyümölcsös volt, de kipusztult és szántó lett, 1990 után egy-két hektáronként szétosztották a volt gazdák között. Demse Márton Bodzás-tetőként említi könyvében (Demse 2007: 137). Előfordul egy Petrás által közölt dalban:

*Egy cseppet hadgy igyam
Há ha jobban hágom
Bodzász oldalait
Sz e Patyul tetejit.³¹
Bodzásban, Bodzásba.*

BOROSGÖDÖR. Boros gödör. A csíkfalvi határ felé eső mélyedés. Úgy tartják, hogy *ott megüttek³² valakit és a bora elfojt. Borosgödörben, Borosgödörbe.*

BÓCHÁTA. Újabban szőlőt telepítettek oda. A 'bóc' a moldvai magyar tájnyelvben gomolyát jelent, gondoljunk a 'gombóc'-ra; egyébként így nevezik a kukoricalisztból süített túrós gomolyát is. (Péntek szerk. 2016: 96.) Itt 'gombóc formájú domb' értelemben használják. *Bóchátán, Bóchátára.*

31 Petrás jegyzete: „Somoska felett elnyúló kopasz hegy, alkalmasint a rajta termő bodza után nevezik így...” (Domokos–Rajeczky 1956: 57).

32 agyonütötték

- BUZDUGÁN HELE.** A Sándoroktól kimenetet az országútra, ott a Toplica hegy körüli rész. Egy része legelő is volt, vizes helyein gyékénybuzogány (Sparganium) nőtt, amiről a nevéet kapta a hely. *Buzdugán helinél, Buzdugán helire.*
- CIGÁNYHÉGYE.** Cigány hegye. Erdő és kaszálóhely, de egyre több a szántó. Pokolpatakkal határos. *Cigányhëgyin, Cigányhëgyire.*
- CSËRËSNYÉK.** A falu szélén, ahogy Klézse felől érkezünk a faluhoz. *Vótak ott valami csërësnnyék, valamikor, ahol van a zujtemetó. Csërësnnyéknél, Csërësnnyékhez.*
- CSÍGÁS.** Erdős, legelős hely, de van ott szőlő és szántó is. A falutól keletre, a Szeret felé. Somoskából ott folyik le a Csígás patak. Ez a helynév is szerepel Demse Márton *Somoskai tél* című könyvének *Csángó Árkádia* című fejezetében (Demse 2007: 162), ahol gyermekkori emlékei szerint agyon akarták verni az öreg Hodorog Mártont. *Csigásnál, Csigásba.*
- CSÍGÁSGÖDÖR.** Csigás gödör. Erdő és szántó. Száraz vízmosás. *Csigásgödörnél, Csigásgödörhöz.*
- CSÍGÁSHËGY.** A Csigás nevű hely felső, meredekebb része, főleg szőlővel van betelepítve. *Csigáshëgyen, Csigáshëgyre.*
- CSÍGÁSKÚT.** Csigás kút. Forrás a Csigás nevű határreszen, Somoska és Klézse között. *Oda jártak a somoskajiak vásznat fejrítèni. Csigáskútnál, Csigáskúthoz.*
- CSÍGÁSPATAK.** (Petrás Incze 1874: 93.) A Csigákútból folyik le Pokolpatakon keresztül a Szeretbe. *Csigáspataknák, Csigáspatakhöz.*
- CSOMBOROS.** A Csigáson túl, részben erdő, ott szedték a csombornak nevezett kakukkfűvet (*Satureja hortensis*). *Csomborosban, Csomborosba.*
- CSORGÓGÖDÖR.** Csorgó gödör. Források voltak ott, most is vannak, de nem olyan szépen kiépítve. *Csorgó gödörnél, Csorgó gödörhöz.*
- CSORGÓK.** Források és a körülöttük lévő hely, amiről a szájhagyomány úgy tartja, hogy a falu régi, rezesi (részes) jogú birtoka volt, amiről marhabőrre írott levelet adott Ștefan cel Mare, moldvai fejedelem (Kós 1976: 215). Valamikor ott mostak, s szép zöld gyepek is voltak, ahol szárították, fehéritették a vásznat, mert ott a juhok nem járhattak. Egy része szőlő volt. *Csorgóknál, Csorgókhoz.*
- DIJÓSKÚT.** Lásd *Gyióskút.*
- DOBÁZ.** Erdő és kaszálóhely. *Dobázban, Dobázba.*
- ËSZTËNKÁ.** Köves, martos hely a falutól nyugatra. *Ottan naty kövek vannak, sasztán úgy mongyák neki, hogy ësztënka.*³³ *Azètt híjják így, hoty kövecses, martos hel. Üres ódal, sok kő van rajta, monták, hogy vagyon ott só ës. Èsztënkán, Èsztënkára.*
- FODOR MEZEJE.** Pokolpatakon küjjel, a Klézse patakától fel. Ez a Fodor egy legendás körülmények között meggazdagodott ember volt, Bogdánfalván lakott és valami rablókat kihallgatva jutott a vagyonához, legalábbis így tartja a környékbeli falvakban élő szájhagyomány.³⁴ *Fodor mezején, Fodor mezejére.*

33 stâneã: szikla, rom.

34 Fodor Márton esetét Klézse helyneveinél írtam le, mert az odatartozó *Háromárok fejibe* történhetett (Halász 1986: 34–37).

- FÓDESGÖDRÖK. Klézse és Somoska között, azokhoz a gödrökhöz jártak tapasztalni való földért. *Sikáló földet hoztak onnat. Fődesgödröknél, Fődesgödrökhöz.*
- GECÉN. Rekecsin felé eső terület. *Gecénben, Gecénbe.*
- GÖBBENŐ. Gödrös hely. *Göbbenőnél, Göbbenőhöz.*
- GÖRÖKKÚTYA. Görög kútja. Kiépített forrás volt a Lonkában, de már el van rontva. *Görökkútyánál, Görökkútyához.*
- GÖRÖKTÓJA. Görög tója. A Lonkán, hol vót a boérnak a heje, ott vót ety szép tó, most fel van rontva. A kollektívon belül. Időszakos tó volt, tavaszonként meggyült benne a víz. *Göröktójánál, Göröktójához.*
- GYIÁKKÚTYA. Deák kútja. A Bodzástól Dózsa felé. Erdő és szántóföld. *Pujfődek³⁵ vannak ott az erdőn kújjel, a klézsei határon, a Bodzás végiben.* (Diószegi 1952: 163.) Most errefelé sok erdőt irtottak azon a részen, hogy több szántója legyen a kollektívnek. *Deákkútyánál, Deákkútyához.*
- GYIJÓSKÚT. Diós kút. A Rekecsini ódalban. Forrás és a környékén lévő szántó neve. Említi Petrás Incze és Beke György is (Petrás Incze 1874: 93, Beke 1988: 79). *A Gyijóskút a külsőrekecsini határnál van. Szántó s erdő, kinek hoty bírta a keze. Akinek simább vót a hele, asz kivákta a zérdőt. Kinek hëgyësebb hel jutott, vagy nehezebben bírta magát, asz hagyta mëg erdőnek, s használta úgy. Gyijóskútnál, Gyijóskúthoz.*
- GYIVÓK. Diók. *Diófák voltak a falu szélén odale, a temetön alul, Keresztpatakánál. Ott leesett a gyivófákról ëgy asszon, s meg ës halt. Gyivóknál, Gyivókhoz.*
- HADARÓKKÚTYA. Hadaróg kútja. Amint megyünk be, Klézsére. *Szép, csántkút a Patyulon, csak mernek belőle. Hadarókkútyánál, Hadarókkútyához.*
- HAMZIK. Egy Hamzik nevű emberről kapta a nevét. *Ahogy kijössz Pokolpatakából, annak aszmongyák Hamzicznál. Jövünk a Hamzicznál. Szőlők vótak ot sokideje, most már ijén szántóhejek. Hamzicznál, Hamzikhöz.*
- HÁROMPATAK. Klézsen felül, ahol megyünk a Sóskutakhoz. *Hárompatakánál, Hárompatakhoz.*
- HEGY. Inkább domb, Somoska falutól keletre. Meglehetősen kopár, csak szőlő volt rajta, az 1980-as években gyümölcsfákat is telepítettek oda. *Ott mincsak szőlők vótak, de most inkább szántó. Hegyen, Hegyre.*
- HIDEKFORRÁS Lásd még *Hidekkút*. A Petrás gyűjtötte *El menék örömeszt...* kezdetű népdalban így szerepel: *Sz ott riva borulék e hideg forrászra.* Petrás jegyzete szerint a Patyul oldala tövében van, igen szép forrás. (Domokos–Rajeczky 1956: 56–57.) Ma Klézse végében ismernek egy Hidegforrás nevű kiépített forrást, abból ered, vagy abból is ered az Ülűpatak. Bolya Mátyás szíves közlése szerint „a völgyhajlatban megbúvó két forrás egy kis patakot táplál. A forrást minden oldalról magas partfalak és sűrű erdő veszi körül.” *Hidegforrásnál, Hidegforráshoz.*
- HIDEKKÚT. Hidegkút és környéke. *Klézseji és somoskaji hejek vannak ott a zerdőbe. Hidekkútnál, Hidekkúthoz.*

35 kukoricaföldek

KÁKOVAI ERDŐ. A szomszédos, helyben Kákovának is nevezett Forrófalvával határos erdő. *Kákovai erdőben, Kákovai erdőbe.*

KERESZTPATAK. Kós Károly 1949-ből való ismeretei alapján még erdős-legelős területnek nevezi, amiről a szájhagyomány úgy tartja, hogy a falu régi rezes birtoka volt, amit „Ştefan cel Mare-től kapott” (Kós 1976: 215). Később, az 1970-es években már egyre több szőlőt telepítettek ide, 1990 után pedig mind több házat építettek, errefelé terjeszkedett a falu. Ahogy Klézseről haladunk Somoskára, szembefolyik a Keresztpatak, s ezt az területet is Keresztpataknak nevezik, a beépített részét pedig egyre inkább Újfalunak mondják. Lásd még ott. *Keresztpataknál, Keresztpatakhoz.*

KERESZTPATAKI ERDŐ. A falu és Klézse között lévő valamikori erdő maradványa, vagy már inkább emléke. *Régen mentünk ágét a Keresztpataki erdőbe. Keresztpataki erdőben, Keresztpataki erdőbe.*

KETTŐS HIDEGFORRÁS. Két forrás egymás mellett, a Csigán túl. *Kettős hidegforrásnál, Kettős hidegforráshoz.*

KLÉZSEI PATAK. Innen, Somoskáról indul a Klézsen keresztül folyó patak egyik ága, de már itt is így nevezik. *Klézsei pataknál, Klézsei patakhoz.*

KLÉZSEI MÁL. A Klézsére vezető úttól keletre, van ott helyük a klézseieknek és a somoskaiaknak is. Van ott egy csepp erdő is, fenyő. A Klézsei oldal része. *Klézsei málon, Klézsei máltra.*

KLÉZSEI ÓDAL. A Klézse felé eső határrész összefoglaló neve. Ide tartozik a Klézsei mál is. *Klézsei ódalban, Klézsei ódalba.*

KÖVECSESÓDAL. Kövecses oldal. *Odajártunk kövecses földér.* Szőlő, szántó és erdő a falu felső részén, Csíkfalva felé, déli irányban. A tapasztani való agyagot innen is hordták. (Demse 2007: 9.) *Kövecsesódalban, Kövecsesódalba.*

LÁSZLÓGÖDRE. László gödre. *Lászlópéter hele. Ficfák vannak benne, s körül etetőhej. Menek etetni a Lászlógödribe. Lászlógödriben, Lászlógödribe.*

LEGEDI KÚTTYA. Legedi kútja. Egy kút és a körülötte lévő szántó neve. *Aszt hiszem aszt az az ember csánta, valaméjik Legedi, azért monták úgy. Legedi kútyánál, Legedi kútyához.*

LIMBÁRA. Külsőrekecsintől Somoska felé. Erdős, bokros hely, egy része szántó. A hagyomány szerint egy Limbára Neagre nevű bojéré volt, valamikor erdő lehetett, amit kiirtottak, s beültették szőlővel. *Indizsén³⁶ szőlők vótak, sokat termettek, de asztán kivestek, s most ojan bokros hejje maradt. Limbárán, Limbárára.*

LONKA.³⁷ Szántóföld a Szeret és a Bákó–Bukarest-vasút között, a Szeretterin, Pokolpatakon belül. Itt voltak a környéken a legjobb földek. *A zēső verekedés után itt osztottak földet azoknak, akik évótak a verekedésben. Abban van hejük a somoskajiaknak és a klézsejieknek és. Lonkán, Lonkára.*

MAGYARI ESTÁNY KÚTTYA. Magyar István kútja a Kövecses oldalban. Említi Demse Márton is azokról az álmairól írva, amik összefűzik szülőfalujával (Demse 2007: 136). *Magyari Estány kútyánál, Magyari Estány kútyához.*

36 indigen: bennszülött, törzsökös. Itt: direkttermő, permetezés nélkül termesztető szőlőről van szó.

37 luncă: vizes rét, árterület, berek (rom.)

MÁL. Lejtős hely, kopár oldal, egy részén szőlő van, kisebb része szántó, etetőhely.
Málon, Málra.

MÁLÓDAL. Ez is ahhoz a határrészhez tartozik, ami a hagyomány szerint a Ștefan cel Mare által adott részes (răzeș) kiváltsággal rendelkezett (Kós 1976: 215). Szőlők és szilvafák vannak benne. *Málódalán, Málódalára.*

MISEÚT. Körbe futja a falu egy részét, két oldalán kereszttek. Ahogy Klézse felől jövünk ki a Málon, ez egy gyepes út. Régen ott mentek egyik faluból a másikba, búcsúra, s azért mondják neki, hogy Miseút. A klézseiek is azon jártak a somoskai búcsúba. *Miseúton, Miseútra.*

NAGYMEZŐ. Szántó föld. *Nagymezőben, Nagymezőre.*

NÉMET KERESZT. Egy Somoskai Faluhétről szóló internetes beszámolóban találtam 2017-ben: „A második világhégés idején ezen a helyen gyilkoltak meg igaztalanul nyolc német katonát az oroszok. Nem harcban, hanem vacsora közben, orvul. A nép őrzi az értelmetlen mészárlás áldozatainak emlékét. A kereszt, mely határt is jelent a somoskai és a rekecsini földek között, a búcsújárók fontos állomáshelyévé vált. Aki arra jár, zöld ágacska tesz a keresztfa tövébe.”³⁸

PABBÉCSEI. Pap bécei³⁹. Ott volt régebben a somoskai egyház szőlője és pincék is lehettek A szájhagyomány szerint ott ütötték volna agyon Petrás Incze Jánost, de ez nem valószínű, mert úgy tudjuk, hogy a rablógyilkosok a parókiáján törték rá. Ám mégis itt, a Pabbécsei nevű helyen őrzi egy kereszt Klézse mártír papjának emlékét. *Pabbécseinél, Pabbécseihez.* Lásd még *Papkeresztje.*

PAP ERDEJE. A falu határának Csíkfalu felé eső, nyugati részén. Erdő és szántó föld. *Pap erdejénél, Pap erdejéhez.* Lásd még *Vargaódal.*

PAPHEGY. Vegyes faállományú erdő. *Paphegyen, Paphegyre.*

PAPKERESZTYE. Egy kereszt az erdőszélen a Külsőrekecsin felé vezető úton. Az írás 2001-ben már nem volt olvasható rajta. Úgy mondták a falubeliek, hogy korábban egy másik kereszt volt itt, 1965-ben kicserélték. A szájhagyomány szerint Petrás Incze János itt vagy valahol a közelében ütötték volna agyon, s annak emlékére állították. *Papkeresztjénél, Papkeresztjéhez.*

PATYUL. Határrész a falutól északnyugatra. Ahogy kijövünk Somoskából Csíkfalu felé, s ott nagy martok vannak. Nevét azzal magyarázza a helyi szájhagyomány, hogy egyszer a jég nagyon elverte, értsd: elpotyolta. Korábban főleg bükkös erdő volt, átnyúlt a klézsei határba is. Most főleg szántóhely, de szőlő is van benne – „a nép szőlőse” –, amíg 1985 után a kollektív ki nem szántatta. Szerepel a Petrás gyűjtötte –vagy talán általa írt – *Én elmenék örömeszt...* kezdetű dalban: *Mégesz elámolygék / Patyul ódalába...* (Domokos–Rajeczky 1956: 56–57.) Említi Demse Márton is, mikor arról ír, hogy a Patyulról hozták a tapasztani való agyagot (Demse 2007: 9). *Patyulon, Patyulra.*

38 Bolya Mátyás beszámolója.

39 bécs: pince (beci, rom). „Több helyen a *pince* szinonimája, néhány helyen azonban a *pince* az egyszerűbb pince neve, a *bécs* pedig a kópincéé.” (Péntek szerk. 2016: 68.)

- PATYULGÖDÖR, PATYUL GÖDRE. *Gödrös hely, van ott egy kicsi szőlő, pújhely⁴⁰, búza, mit az emberek vetnek.* Forrás is van rajta. *Patyulgödörben, Patyulgödörbe; Patyul gödrében, Patyul gödrébe.*
- PISTÁK. Szőlő és szántó Somoska és Klézse között, a falu határának keleti része. Klézseről a Pistákon keresztül jöttek Somoskába. *Lehet egy Pista nevezetűé vót, melyiket nem üsmertünk.* Demse Márton is említi *Somoskai tél* című könyvében: „Ha a falut a Pisták hegyéről nézzük, akkor bizony siralmas kép tárul elénk.” (Demse 2007: 9) *Pistákon, Pistákhoz.*
- PISTÁK HEGYE. Klézse keleti, Buda nevű részével határos és visszanyúlik a Keresztpataki részre. Szántóföld a Csigásnál. *Pisták hegyin, Pisták hegyire.*
- PISTÁKKÚTTYA. Pisták kútja. Komponás kút a Pistákon. *Pisták kútyánál, Pisták kútyához.*
- PISTÁK ÓDAL. Határrész a Pisták hegyin. Ír róla Kós Károly is, megemlítve, hogy a hagyomány szerint Şefan cel Mare adományozta rezesi (részes) kiváltságú hely (Kós 1976: 215). *Pisták ódalában, Pisták ódalába.*
- PLÁNUL KURCSI. Szántóhely a Lunkában. A név eredete bizonytalan, talán a román ’planul curți’ (udvarház helye) kifejezésnek a magyarul beszélő falusiak nyelvén eltorzult változata, de ezt senki sem erősítette meg. Így kaptuk – mondták. *Planul kurcsinál, Planul kurcsihoz.*
- POPHEGYE. Ld. Paphegy.
- POSZTUJ vagy PROSZTUJ. Talán a román prost, prostuț (buta, butácska) szó valamilyen származéka, ami a terület hitványságára, silányságára utalhat? Szántóföld a falutól délkelet felé kb. 3 km-re, Csíkfalva mellett. A somoskaiaké, de a klézseieknek és a pokolpatakiaknak is van benne részük. *Prosztujon, Prosztujra.*
- POTYOL vagy POTYUL. Lásd *Patyul.*
- POTYUL GÖDÖR. Lásd *Patyul gödör.*
- RÁKOS. A hagyomány szerint „erdős-legelős hely, a falu régi rezesi birtoka” (Kós 1976: 215). A Rákospatak mentén húzóódó hely, ahol esztenák is vannak. *Rákosban, Rákosba.*
- RÁKOS HEGYE. Főleg erdő, de szántóföld is van ott. *Rákos hegyén, Rákos hegyére.*
- RÁKOSPATAK. Kicsi patak, végigfolyik Csíkfalun, érinti Külsőrekecsin határát, s folyik tovább Somoskán át. *Ahogy kiérünk a Bodzás tetejire, ott a lejtőn lehaladva találkozunk a Rákos patakkal és a Rákos nevű völgygel. Ott van erdő, szántó és kaszáló. Olául Repetáknak mongyák. Rákospataknál, Rákospatakhoz.*
- REKECSINI ÓDAL. Rekecsini oldal. Összefoglaló név, ide tartozik a Zehere nevű erdőirtásból lett szántó és a Dióskút. Van itt helyük a somoskaiakon kívül a rekecsinieknek és a klézseieknek is. *Rekecsini ódalon, Rekecsini ódalra.*

40 kukoricás

REKNYE. A Lunkában a Szeret két oldalán, a túlsó rész a diószénieké. *Szántó és lonkás hely a Reknye, porondos⁴¹ föld, jó puj terem benne, de juhok es járták. A Reknye végébe oljan iszapos vót a hely, ott ászatták a këndért.* A klézsei helynevek között is szerepel (lásd Halász 1986: 44). *Reknyében, Reknyébe.*

REPETÁK. A Rákos patakat mondják oláhul Repetáknak, bár a szótárban nem található ez a szó.

REZOROK. Szántó. *Rezorokban, Rezorokba.*

RÉGI TEMETŐ. Lásd *Temető.*

RÓKÁK. Szántóföld, Róka András és Róka Péter helye. Honnan? *Rókákról. Rókák-nál, Rókákra.*

RUSZUJ HEGY. Főleg szőlő van rajta. *Ruszu j hegyen, Ruszu j hegyre.*

SÁNDOROK. Ilyen nevéké volt a legtöbb rész azon a helyen, Pokolpatak alsó részénél. *Sándoroknál, Sándorokhoz.*

SURINÁK. Darab szántóhelyeknek, mint fogalomnak a román nevéből, şurincă eredhet. Itt kis, keskeny parcellákból álló helyet neveznek így. A Gyeákkútyán felül ismerik. *Surinákon, Surinákra.*

TATÁRHÁGÓ. Klézse és Forrófalva közé eső szántóhely. Valami pénzelvevés és pénzeldugás történt ott, ami a tatárokkal lehet kapcsolatos, többet nem sikerült róla kiderítenem, viszont a szomszédos Klézseről egy Törökhágó nevű hegyet említ Petrás Incze, de az éppen az ellenkező irányban, a Gyümölcs nevű helynév folytatásában volt (Petrás Incze 1874: 93), de a recens anyagban már az 1980-as években sem találtam. A helybeliek természetesen könnyen összekeverik a törököket a tatárokkal, az azonosság tehát nem zárható ki. *Tatárhágónál, Tatárhágóhoz.*

TEMETŐ. Klézse és Somoska közötti temetkezési hely, amit korábban közösen használt a két település. Kicsiny kápolnájában temették el Petrás Incze Jánost 1886 szeptemberében. Amióta Somoskának új, saját temetője lett, ezt Régi temetőnek kezdték nevezni. *Temetőben vagy Temetőnél; Temetőbe vagy Temetőhöz.*

TOCSILA PATAK. Nevét a románul točilănak nevezett köszörűkőről, vagy talán inkább (kasza)fenő kőről kapta, amit itt lehetett találni a patakmederben és a partjain. *Tocsila pataknál, Tocsila patakhoz.*

TOPLICA. A Lunkában, szántó és rét a Gárától,⁴² vagyis az állomástól errefelé az a rét a Nagyútig.⁴³ Azt a klézseiek, a pokolpatakiak és a somoskaiak legeltették és kaszálták. A Szeret hajdani, már kiszáradt holtága lehetett.⁴⁴ *A Toplicán mēntünk bé a Gárához. Toplicán, Toplicába.*

TOPLICA HEGY. Tulajdonképpen csak egy kis emelkedés Toplica országút (Nagyút) felé eső részén. Ez is szántóhely. *Toplica hegyen, Toplica hegyre.*

41 homokos

42 Román jövevényszó. gára: vasútállomás (gară u.a., rom.)

43 'Nagyút': a Bákó és Adzsud közötti országút.

44 topliță: 1. Hévízforrás 2. Holtág, morotva (u.a., rom.)

ÚJFOGÁS. Föltehetően a művelési mód, vagy -ág megváltozásakor adták egy-egy helynek ezt a nevet, de lehet a többnyomásos határhasználat emléke is. A somoskai Újfogás a falu keleti végében található, a Csigás mellett. Hosszú időn át szőlő volt benne, a kollektív idején tették részben szántóvá. *Újfogásban, Újfogásba.*

ÜLÜPATAKA. A Csigán túl, a Hidegforrástól folyik, de az egész völgynek ez a neve. Az erdőből jön a patak. Az a történet fűződik hozzá, hogy Gergel Mihály apja, *mikor még a töröké vót Moldva,⁴⁵ s azokkal gyártatta a pénzt, ott Ülűpatakánál vett vót sok földet egészen Fundurekecsinig. Vót abba szántó, szőlő és erdő es. Tizënnégy gyermeke vót, s mikor megvütte a földet a törököktől, szétosztotta közöttük. Sokat ugrátunk mi ott, mēntünk a Zülűpatakra gom-bászni, vagy dudószni, etetni. Fodornak vót ott a kaszálója, aztán az es a kollektívé lett. Ülűpatakánál, Ülűpatakához.*

VARGAÓDAL. Határrész, főleg erdő. Varga-ódalként említi Kós Károly, mint falu szájhagyományban szereplő régi rezesi birtokát (Kós 1976: 215). Mondták azelőtt Paperdejének is. Bükkös erdő volt, azt levágták, s beültették fenyővel, talán az *eső verekedés* után. *Vargaódalban, Vargaódalnál; Vargaódalhoz.*

VICSALLA, VICSOLLA. Klézse végében a Dióskúttól a Szerettől elfelé eső szántóhely és kevés szőlő, esztëna⁴⁶ is van rajta. A falutól nyugatra. *A Vicsolló ott van a Dijóskúttól arrafelé. Ez a Vicsolla valami olá szó lehet, de nemtom ki-fejezni, hogy minek híhatták.* Petrás Incze Vicsoltaként szól róla. (Domokos-Rajeczky 1956: 57.) *Vicsallán, Vicsallára; Vicsollán, Vicsollára.*

ZEHERE. Erdőirtáson keletkezett szőlővel, gyümölcsösssel vegyes szántó; valamennyi erdő is van benne, s átnyúlik Külsőrekecsinbe is. *Szőlős a Zehere, de vagyon benne szántóhej es, livádás⁴⁷ es, nindenféle. A Zehere az mezőség, ki kertét tart benne, ki szőlőt.* Erdős része is van. A Zeheréhez tartozóan ismernek egy mondának is tekinthető rablómesét egy Fodor nevű ember csodás meggazdagodásáról Külsőrekecsinben, valamint a Háromárok fejihez kötve Klézsen és is. (Halász 1994b: 45–46, Halász 1986: 34–37.)

Azok a helyek, amikhez Somoska lakóinak valamilyen formában közük volt, de közigazgatásilag nem tartoztak a falu határához

BÉRC. Klézsetől északra, Bákó felé. Ez a klézsei határhoz tartozott, de a somoskaiaknak is volt ott helyük. Szántó és szőlő. A 'bérc' szó ma nem használatos a helyi tájnyelvben, azért úgy magyarázzák, hogy a bojér minden esztendőben bérbeadta, s innen kapta volna a nevét. Mások szerint *ott egy Bérc nevezetű embërnek a helye vót, egy uljan szokheljes embër vót. Monták Bércesnek es. Bércen, Bércre.*

45 Moldva 1877-ig az Oszmán Birodalom része volt.

46 esztëna: juhakol és -fejőhely. „Tágabb értelemben beletartozik a fejősjuhászattal kapcsolatos szál-lásgazdaság egésze, a legelőterület és a juhnyáj is.” (Péntek szerk. 2016: 238.)

47 liváda: gyümölcsöskert (livadá, rom.)

GÁRÁ. Hivatalosan Klézse vasútállomása, de a Somoskaiak is ott tudtak fel- vagy leszállni a Bacău – Adjud között közlekedő vonatra és vonatról. A Nagyúttól kb. 2 km-re lévő állomás körüli szántóföldeket is így nevezik. *Gáránál, Gárához.*

KÁPOTAI HEGY. Az nem a somoskaiaké, de nekik is vannak ott helyeik. *Kápotai hegyen, Kápotai hegyre.*

MAGYARÓS. A Klézsetől északra eső, Bérc mögött lévő terület, szántó és szőlő. A somoskaiaknak is van ott részük. *Magyaróson, Magyarósra.*

MOKÁNYPATAKA. A Kettős hidegforrásnál, a Csígán túl, a Mokány völgyében folyik. Szántó a patak mentén. A csíkiaké, de a somokaiaknak is van ott darabjuk. *Mokánypatakánál, Mokánypatakához.*

MOKÁNYVÖGYE. A Mokány patakának a völgye, ami a patakat kíséri kétfelől. *Mokányvölgyében, Mokányvölgyébe.*

NAGYÚT. A Bákó és Adzsud közti, E20-as jelzésű országút. *Nagyúton, Nagyútra.*

SÓSKÚT. Klézsen fölül az erdőben, most is hordanak onnan sósvizet. *Van ott két szép budin⁴⁸ csánva, onnan merik a sósvizet. Csebrekben vitték a vizet a zételbe. Sólnak vele, lehet sózni disznyóhúst, káposztát. Sós-kútnál, Sós-kúthoz.*

ZÉMRE. (A zémre.) A klézsei oldalban lévő szántóföldek, Pokolpatak és a klézsei Buda között, de a somoskaiaknak is van benne részük. Sok ideje erdő volt, de ma már szántó, s újabban egyre több szőlőt is telepítenek ide. *A Zémrén éccer egy embër félakasztotta vót magát. Bokros hej vót régebber, kendérés és vót benne, leért egészen a Csörnátokig. Most ott és szőlők vannak. Zémrén, Zémrere.*

48 Eredetileg „kivájt, vagy odvas fatörzsből készített kútbélés, bodon” (Péntek szerk. 2016: 113). Itt már az 1990-es évek végén betongyűrűben jött a sós víz.